

ÜSTÜN ZEKÂLI VE YETENEKLİLERDE SOSYAL UYUM VE ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ: LİTERATÜR TARAMASI

Üzeyir OĞURLU*

İstanbul Üniversitesi, Özel Eğitim ABD, Üstün Zekalılar Eğitimi BD, İstanbul/Türkiye

ÖZET

Bu literatür tarama çalışmasında akranlarına göre farklılıklar gösteren üstün zekâlı ve yetenekli çocukların sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri incelenmiştir. Bu çocukların sosyal uyum süreçlerinin yanında arkadaşlık beklentileri ve bu çocuklara özgü uyum ve arkadaşlığı olumlu veya olumsuz etkileyebilecek özellikler araştırılmıştır. Yapılan araştırmalarda farklı sonuçlara ulaşılmasına rağmen son zamanlardaki araştırmalar üstün zekâlı ve yetenekli çocukların akranlarına göre yüksek değilse bile en azından eşit düzeyde sosyal uyuma ve arkadaşlık ilişkilerine sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: *Üstün Zekâlı Çocuklar, Sosyal Uyum, Arkadaşlık*

ABSTRACT

In this literature review study, social adjustment and friendship relations of gifted and talented children that already known about they have some differences from their peers have been scrutinized. In addition to their social adjustment process, friendship expectations and characteristics special to them that affect their adjustment and friendship have been examined. Although there are some contrasting results according to previous studies, recently researches about gifted and talented children's social adjustment and friendship show that gifted and talented children are at least as well, if not better, adjusted than other children

Key Words: *Gifted and Talented Children, Social Adjustment, Friendship*

GİRİŞ

Arkadaşlık hem çocuklar hem yetişkinler için vazgeçilmez bir gereksinimdir. Çocukların okul hayatı arkadaşlarının olup olmamasına göre renklerin (Silverman, 1993). Parker ve Asher'a (1987) göre araştırma bulguları, düşük akran kabulünün ileriki yaşlarda ciddi uyum problemleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir.

Çocukların arkadaşlığa bakış açıları yaş düzeylerine göre değişkenlik gösterir. Örneğin, Selman (1981) tarafından normal çocukların arkadaşlık ilişkileri konusunda yapılan bir araştırmada 4-7 yaş arasındaki çocuklara göre etkinlikleri ve materyalleri paylaşmak veya yardım teklif etmek, başkalarına karşı savunmak ve diğer arkadaşça davranışlar en iyi arkadaşlığı belirlemektedir. 10 yaşından daha büyük çocuklar ise ilgileri, özel duygu ve düşünceleri paylaşmak ve karşılıklı saygı ve sevgiyi en iyi arkadaşlığı belirleyen özellikler olarak sıralamışlardır. Çocuklar yaşları büyüdükçe arkadaşlığın karşılıklı bir ilişki olduğunu anlamaktadır. Arkadaşlık, birbirine bağlılığı (kişilerin birbirine ihtiyacının olması) ve birbirlerinin kişiliklerini, duygu ve düşüncelerini anlamayı gerektirir (Akt. Lovecky, 1995).

---

* **Yazar:** uzeyirogurlu@yahoo.com

Billers ve Kimpton (1997) ev ortamı dışında akran ilişkilerinin önemi üzerine yaptıkları araştırma sonucuna göre okula başlama ile ergenlik arasındaki yıllarda çocuk, akranları ile kendisini kıyaslar ve akranlarıyla iletişimi sayesinde norm ve değerleri öğrenir. Ergenlikle birlikte akran etkisi okulda, kariyer planlamasında ve sosyalleşmede ailenin ötesine geçmektedir (Akt. Lee, 2002).

Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların arkadaşlık beklentileri normal akranlarına göre farklılık göstermektedir (Gross, 2002). Coleman & Cross, (2001) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler yaş farkları ne olursa olsun zihinsel akranlarıyla birlikte olmak istemektedirler.

Üstün zekâlı ve yeteneklilerin eğitimi alanında yapılan araştırmalar, üstün zekâlı ve yeteneklilerin normal yetenekli akranları tarafından kabul veya ret edilip edilmeyeceği konusu üzerine yoğunlaşmıştır. Bazı araştırmacılara göre ilköğretim seviyesinde üstün zekâlı ve yetenekliler akranları arasında hoş giden bir statüye sahip gözükmemektedir. Fakat ergenlik döneminde bu durum çok açık gözükmemektedir ve özellikle kızların akranları arasında daha düşük bir statüleri olabilmektedir (Austin & Draper, 1981; Gamble, 1975; Schneider, 1987).

Bu çalışmada üstün zekâlı ve yetenekli çocukların sosyal uyumları, arkadaşlık ilişkileri ve bu ilişkiyi olumlu veya olumsuz etkileyen faktörler üzerine yapılan araştırmaların literatür taraması yapılacaktır.

ÜSTÜN ZEKÂLILAR/YETENEKLİLER VE SOSYAL UYUM

İlk dönemler sosyal uyum konusunda yapılan araştırmalar üstün zekâlı ve yeteneklilerle ilgili olumsuz tablo ortaya koymaktaydı. Terman (1925) tarafından 1000 üstün zekâlı ve yetenekli öğrenci üzerinde yapılan meşhur araştırma öncesindeki dönemde genellikle üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar, zayıf uyum gösteren sosyal uyumsuz kişiler olarak kabul edilmekteydi. Terman ve daha sonra Hollingworth (1926) üstün zekâlı ve yetenekli çocukların dışlanmış ve sosyal olarak uyumsuz kişiler olduğu mitinin yıkılmasına yardımcı olmuşlardır (Lovecky, 2004).

Birçok araştırmacı üstün zekâlı ve yetenekli çocukların en azından diğer çocuklar kadar uyumlu oldukları sonucuna varmışlardır (Parker, 1996). Uyum, çevrenin beklentilerine cevap verebilme becerisi anlamına gelmektedir. Pozitif uyuma sahip kişi hayatın beklentileriyle etkili bir şekilde baş ederken negatif uyumlu kişiler ise stresle verimli bir şekilde baş edebilmek için etkisiz veya yetersiz baş etme stratejisi ve becerisi kullanmaktadır. Neihart'ın (1999) aktardığına göre deneysel araştırmalar yüksek yetenekli kişilerin daha yüksek sosyal uyuma sahip olduğunu desteklemektedir (Freeman 1979; 1983, Grossberg & Cornell, 1988; Kaufmann, 1981; McCallister, Nash, & Meckstroth, 1996; Metha, McWhirter, 1997; Neihart, 1991; Reynolds & Bradley, 1983; Scholwinski & Reynolds, 1985; Witty, 1951; 1955). Örneğin, Freeman (1979), 70 üstün zekâlı ve yetenekli öğrencisini iki eşleştirilmiş kontrol grubu ile karşılaştırdığında duygusal sapma oranlarında herhangi bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Kaufmann'ın (1981) araştırmasında ise üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler, normal öğrencilere göre kendilerinin daha pozitif kişilik özelliklerine sahip olduklarını rapor etmişlerdir. Yine Grossberg ve Cornell (1988), yüksek zekâ ile sosyal uyum arasında pozitif bir korelasyon olduğunu ifade etmiştir.

Ramaseshan (1957), Washburne Sosyal Uyum Envanteri (Washburne Social Adjustment Inventory) ve öğretmen değerlendirme ölçeği kullanarak üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin

sosyal ve duygusal uyumlarını normal grupla karşılaştırmıştır. Ramaseshan, öğretmenlerden tüm öğrencilerin Kişilik, Sorumluluk, Uyum, Girişkenlik, Çalışma Alışkanlığı, İşbirliği, Devamlılık ve Sosyal Eğilim özelliklerini değerlendirmelerini istemiştir. Üstün zekâlı ve yetenekliler grubunda sosyal uyum için beklenen normlardan daha iyi olduğu sonucu çıkmıştır. Fakat Ramaseshan, araştırmasında üstün zekâlı ve yetenekliler örnekleminin nasıl belirlendiğini açıklamamıştır (Akt. Neihart,1999).

Welsch (1969), MMPI ve Sıfat Kontrol Listesini kullanarak Kuzey Kaliforniya’da yaz programına devam eden 1000’den fazla üstün zekâlı ve yetenekli çocuğun sosyal uyumunu değerlendirmiştir. Programa katılım için herhangi bir ücret olmadığından dolayı sosyoekonomik faktör araştırmayı etkilememiştir. Fakat bunun yanında program seçim kriterleri davranış ve duygusal problemleri olan çocukların programa kabulünü önlemiştir. Welsch, örnekleme herhangi bir sosyal sapkınlığa rastlamamıştır (Akt. Neihart,1999).

Gair (1944), Gallagher & Crowder (1957), Mensh, (1950) ve Jacobs (1971) üstün zekâlı ve yeteneklilerin ruh sağlığını Rorschach analizlerini kullanarak incelemişlerdir. Gair’e (1944) göre normal akran grubuna göre üstün zekâlı ve yetenekli ergenler daha iyi duygusal uyumluluk ve daha olgun kişilik özellikleri göstermektedirler. Fakat örneklem grubu öğretmenlerin görüşlerine dayanarak oluşturulduğu için problemlili öğrencilerin katılımı engellenmiş olabilir. Jacobs (1971) üstün zekâlı ve yetenekli anaokulu öğrencilerinin kendi farkındalıklarının daha yüksek olduğunu vurgulamıştır. Bunun yanında üstün zekâlı ve yeteneklilerin kişilik gelişiminin de normal akranlarına göre daha ileri seviyede olduğunu ortaya çıkarmıştır (Akt. Neihart,1999).

Günümüzde de sosyal uyum değerlendirme araştırmaları devam etmektedir. Örneğin, Howard-Hamilton ve Franks (1995), 197 lise son sınıf üstün öğrencilerine uyguladıkları Benlik Kimliği Ölçeği’ne (Ego Identity Scale) göre üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin puanları normatif ortalama puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, üstün zekâlı ve yetenekliler, ergenlik döneminde psikososyal büyüme ve gelişim açısından daha başarılıdırlar. Cornell (1989), 5–11. sınıflar arasında üstün etiketini kullanan ve kullanmayanlar ailelerin 482 üstün zekâlı ve yetenekli çocuklarını karşılaştırmıştır. Örneklemdaki öğrenciler yaz zenginleştirme programına alınmış ve öğrencilere kendilerini algılama ölçeği (The Harter Self-Perception Profile for Children), sosyogram ve kaygı ölçeği (The Revised Children's Manifest Anxiety Scale.) uygulanmıştır. Araştırma sonucuna göre, etiketleme ile uyum arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Başka bir ifadeyle, ailesi tarafından üstün etiketi kullanılan çocuklar kullanılan çocuklara göre daha fazla uyum zorlukları yaşamaktadırlar. Nail ve Evans (1997), Atlanta kentinde kişilik (Self-Report of Personality) ve davranış değerlendirme (Behavioral Assessment System for Children) ölçeklerini kullanarak 115 üstün zekâlı ve yetenekli ergen ile 97 normal öğrenciyi karşılaştırmıştır. İki grup arasındaki önemli farklılıklardan birisi olarak üstün zekâlı ve yeteneklilerin daha az uyum problemi göstergelerine sahip olduğu ifade etmiştir. Yakın zamanda Neihart (2002) tarafından yapılan araştırma sonucu net olarak üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin genel olarak en azından diğer çocuklar kadar uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka ifadeyle, üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler diğer öğrencilerden daha fazla sosyal ve duygusal problemle karşılaşmamaktadırlar. Ayrıca bu araştırma, eğer üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmazsa sadece onlara has olmayan bazı risk alanlarıyla yüz yüze kalabileceklerini de vurgulamıştır. Üstün zekâlı ve yeteneklilerin sosyal ve duygusal gelişimleri açısından üç önemli risk alanları bulunmaktadır. Bunlar; a) akranlarıyla kıyaslandığında akademik başarılarından ve eş zamansız gelişimden doğan problemler, b) potansiyelinden düşük başarı ve mükemmeliyetçilik gibi yeteneklerine karşı gösterdikleri

psikolojik tepkiler ve c) öğrenme güçlüğü, hiperaktivite ve dikkat eksikliği ile üstün zekâlı ve yeteneklilik gibi iki farklı tanılamadır (Neihart vd, 2002, Akt. Reis ve Renzulli, 2004).

Üstün zekâlı ve yeteneklilerde uyum zorluklarına neden olan problem olarak, üstün zekâlı ve yetenekli çocukların çevresindeki akranlarıyla zihinsel yetenek ve duygusal olgunluk bakımından çok az ortak yönlerinin bulunması gelmektedir. Üstün zekâlı ve yeteneklilerin ileri düzeydeki akademik ve duygusal gelişimleri sebebiyle kendi yaş gruplarıyla arkadaşlık ilişkileri kurmada zorluk yaşamaktadırlar (Roedell, 1984). Bunun yanında üstün zekâlı ve yetenekliler sosyalleşmeyi zorlaştıracak bazı özelliklere sahiptirler. Lee'nin (2002) aktardığına göre üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar bağımsız olma ve içsel motivasyona sahip olma eğilimi göstermektedirler. Bununla birlikte kendi ilgi ve ihtiyaçlarına bağlı olarak sorumluluk ve görev alma kapasitesine sahiptirler (Renzulli & Reis, 1997). Bazıları asi (Silverman, 1993) ve risk alma davranışları (Davis, 1997) sergilemektedirler. Üstün zekâlı ve yeteneklilerin sosyalleşmesini etkileyen diğer faktörler arasında üstünlerin erken gelişmişlik düzeyi, yoğunlukları, karmaşıklıkları (VanTassel-Baska, 1997) ve mükemmeliyetçilikleri sayılabilir (Adderholdt-Elliott, 1987; Gallagher, 1990; Roedell, 1984). En azından yukarıdaki özellikler dolayısıyla Brody ve Benbow (1986) ileri düzey üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin daha düşük üstün zekâlı ve yeteneklilere göre daha az popüler olduklarını bulmuşlardır. Sosyalleşmenin eksikliği üstünlerin uyum ve gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Lee'nin (2002) aktardığına göre belli düzeyde yüksek seviyedeki kendine güven ve akran kabulü üstün zekâlı ve yetenekli ergenlerin olumlu sosyal ve duygusal uyum gelişimi için vazgeçilmez bir faktördür (Buescher, 1985; Buhrmester & Furman, 1986; Delisle, 1997).

ÜSTÜN ZEKÂLI VE YETENEKLİLERİN ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ

Yapılan araştırmalara (Coleman & Cross, 2001; Hollingworth, 1926; Gross, 1993; O'Shea, 1960 gibi) göre çocuklar arkadaşlarını kronolojik yaştan ziyade zihinsel yaş benzerliğine göre seçmektedir. Örneğin, Selman (1981)'nin çalışmasında çocukların arkadaşlık kavramının hiyerarşik evreler şeklinde ve yaşla ilişik olarak geliştiği ortaya koyulmaktadır. (Akt. Gross, 2002)

Benzer şekilde araştırmalar ergenlik öncesi dönemde erkek ve kızların farklı arkadaşlık beklentileri olduğunu vurgulamıştır. Kızlar erkeklere göre hemcins arkadaşlıklar için daha fazla içtenliğe, güvene ve sadakate önem vermektedir.

Gross (2002) 5–12 yaş arası 700 çocuk üzerinde çocukların zihinsel yaşa göre mi veya kronolojik yaşa göre mi arkadaşlık kurup kurmadığını araştırmıştır. Standart anket ile yapılan araştırmada normal, üstün zekâlı ve yetenekli ve ileri seviyede üstün zekâlı ve yetenekli çocukların arkadaşlık kavramı incelenmiştir. Araştırma, çocukların arkadaşlık kavramının hiyerarşik ve yaşla bağlantılı evrelere göre gelişme gösterdiğini ortaya koymuştur. Yine arkadaşlık beklenti ve inancının yaşla birlikte daha gelişmiş ve karmaşık olduğunu belirtmiştir. Yaş ve kavramsal zorluğa göre en alttan en üst seviyeye kadar beş basamak ortaya çıkmıştır.

1. Basamak. Oyun: Arkadaşlığın ilk basamağındaki ilişki “oyun arkadaşlığına” dayanmaktadır. Arkadaş, çocukla oynayan ve oyuncaklarını ödünç veren ve onlarla oynanmasına izin veren birisi olarak görülmektedir.
2. Basamak. Sohbet: Bu dönemde ilgerin paylaşımı arkadaşlık seçimi için önemli bir faktör olmaktadır. Arkadaşlar arasındaki sohbet artık sadece oyun veya faaliyet değildir.

3. Basamak. Yardım ve Destek: Bu basamakta arkadaş, yardım ve destek istenebilecek kişi olarak görülür. Fakat arkadaşlığın avantajı tek taraflı algılanmaktadır. Çocuk kendisinin arkadaşına yardım ve destek sunma zorunluluğu olduğunu düşünmez.
4. Basamak. İçtenlik/ Empati: Çocuk, arkadaşlıkta karşılıklı olarak destek ve huzurun sağlanmasının ihtiyaç ve zorunluluk olduğunu farkına varır. Sevgiyi verme ve alma bu dönemde önemli bir faktör olmaktadır. Bu basamak, içtenliğin derinleştiği, duygusal paylaşım ve bağlanmanın olduğu dönemdir.
5. Basamak. Güvenli Sığınak: Bu dönemde arkadaşlık güven, sadakat ve şartsız kabulün derin ve süregelen ilişkisi olarak algılanmaktadır.

Fakat farklı zihinsel yeteneğe sahip olan çocuklar bu beş basamağı farklı zamanlarda ve farklı oranlarda yaşamaktadırlar. Gross'un (2002) bu çalışması çocukların zihinsel yetenekleri ile arkadaşlık kavramları arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler arkadaşlık basamağı hiyerarşisinde normal akranlarına göre daha ileride bulunmaktadır. Normal akranları oyun arkadaşı ararken üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler arkadaş olarak yakın ve güvenilir arkadaşlık kurabileceği kişileri seçmeden başlamaktadırlar. Normal akranları ile üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar arasındaki farklılık ilköğretim ve ortaokulun ilk yıllarında sonraki yıllara göre daha fazla olmaktadır (Gross, 2002)

Daha önceki yapılan araştırmalara (Coleman & Cross, 2001; Hollingworth, 1926; Gross, 1993; O'Shea, 1960 gibi) göre üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar diğer üstün zekâlı ve yetenekli yaşlıları arasından veya normal akranlarından yaşça daha büyük olanlar arasından arkadaş tercih etmektedirler. Benzer olarak bu araştırmada da arkadaşların zihinsel yeteneklerinin uyumluluğu yanında, üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar arkadaşlık kavramı ve beklentileri kendilerine benzer kişileri tercih etmektedirler. Bu araştırmada cinsiyet farklılığı da ortaya çıkmıştır. Tüm zihinsel yetenek seviyelerinde ve tüm yaşlarda genel olarak kızlar gelişimsel arkadaşlık basamağında erkeklerden daha ileri görülmektedir (Gross, 2002)

Üstün zekâlı ve yetenekliler konusundaki araştırmalarda ilköğretim döneminde üstün zekâlı ve yetenekli çocukların akranları tarafından sevildikleri hatta bir araştırmada da akranlarından daha popüler oldukları ortaya çıkmıştır (Udvary & Rubin, 1996; Austin & Draper, 1981).

Grace ve Booth (1958) üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin sınıf içerisindeki sosyal uzaklıklarını incelemişlerdir. İlköğretim düzeyinde üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin dışlanmış olmadıklarını ve eğer dışlanma varsa bunun daha sonraki yıllarda başladığını ifade etmişlerdir. Gallagher'e (1985) göre üstün zekâlı ve yetenekliler 2. ve 3. sınıflarda kendi zihinsel gruplarından olduğu gibi grup dışından da birçok arkadaşına sahiptirler. Fakat 4. sınıftan itibaren üstün zekâlı ve yeteneklilerin kendi zihinsel gruplarından arkadaşları artmaya başlamaktadır (Akt. Kaluger ve Martin, 1960).

Mayseless, (1993) birçok araştırma sonucuna göre ergenlik öncesi ve ergenlik dönemindeki üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin en azından kendi yaşlıları kadar popüler olduğunu fakat ergen üstün zekâlı ve yeteneklilerin kendilerini diğer yaşlılarına göre daha az popüler olarak gördüğünü ifade etmiştir. Kline & Short (1991a,b), bireysel akranlar arası ilişki değerlendirme ölçeğine göre hem erkek hem kız üstün zekâlı ve yeteneklilerin çok yüksek puana sahip olduklarını vurgulamıştır. Fakat okul yıllarında, kızlarda arkadaşlık ilişkisi daha önemli olurken erkeklerde ise büyüdükçe ilişkiye daha az değer verilmektedir (Akt. Robinson ve Clinkenbeard, 1998).

Mayseless (1993) üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler ile normal zekâyaya sahip öğrencilerin arkadaşlık stillerini karşılaştırmıştır. 9. sınıf üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler normal

akranlarına göre en iyi hemcins arkadaşı ile daha düşük seviyede yakın ilişki göstermiştir (erkeklerle göre kızlar daha yüksek). Araştırmacıya göre bunun sebeplerinden biri üstün zekâli ve yeteneklilerin ideal arkadaşlık için yüksek standartlara sahip olması olabilir (Akt. Robinson ve Clinkenbeard, 1998).

Rimm'in (2002) aktardığına göre bazı üstün zekâli ve yetenekli öğrenciler ortaokul ve lise döneminde yalnızlık ve kendi üstünlükleri konusunda çelişki yaşamaktadırlar. Minnesota kentinde 3500 üzerinde lise öğrencisine sınıfın en yakışıklısı, en atletik olanı ve en zekisi gibi özelliklerinden hangisi olmak istedikleri sorulmuştur. Öğrencilerden cevaplarını destekleyen bir kompozisyon yazmaları istenmiştir (Schroeder-Davis, 1999). Öğrenciler en çok sınıfın en zekisi olmayı (%53,8) istemelerine rağmen (%37,3 ile en atletik ve %8,9 ile en yakışıklı) öğrencilerin kompozisyonlarının içerik analizlerine bakıldığında öğrencilerin akranları tarafından vurulan damganın da farkında oldukları görülmektedir. Yani öğrenciler, zeki öğrencilerin akranları üzerinde olumsuz etkilerinin olduğunu düşünmektedirler. Öğrencilerin üçte ikisi bu damgayı ima etmişler ve hemen hemen hiçbirisi sınıfın en zekisi olmanın doğrudan sosyal yararına atıfta bulunmamışlardır. (Rimm, 2002)

Brown ve Steinberg (1990) tarafından California ve Wisconsin kentlerinde 8000 lise öğrencisi üzerinde yapılan araştırmaya göre üstün başarılı öğrencilerin yüzde 10'dan daha azı sınıfın "beyni" olmak istemektedirler ve öğrenciler kendilere argo lakap takılmasından korunmak için tartışmalardan, kulüplerden ve onur sınıflarından kendilerini geri çekmektedirler (Davis & Rimm, 2003). Bu oran kızlarda erkeklerle göre daha da düşmektedir. Bu sosyal baskı Ford (1994-95) tarafından da vurgulanmıştır. Ford (1994-95) üstün zekâli ve yetenekli Afrika-Amerikan kız öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmada akran baskısının üstün zekâli ve yetenekliler üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır. Kızların yarısından fazlası başarılarından dolayı akranlarının şaka yollu da olsa takıldıklarını ifade etmiştir. Bu olumsuz tecrübe kızlarda dışlanma ve reddedilme duygusuna, geri çekilme ve daha düşük başarı gösterme gibi problemlere yol açmaktadır (Rimm & Rimm-Kaufmann, 2001, Akt. Gross, 2002).

Luftig & Nichols (1990) tarafından yapılan sosyometriye dayalı araştırmada üstün zekâli ve yetenekli erkekler en popüler, normal zekâyâ sahip kız ve erkekler ikinci popüler olarak seçilmiştir. Bu dört grubun içinden sonuncu olarak da üstün zekâli ve yetenekli kızlar sıralanmıştır.

ÜSTÜN ZEKÂLİ VE YETENEKLİLERİN ARKADAŞLIĞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Cornell vd'nin (1990) aktardığına göre üstün zekâli ve yeteneklilerin akran ilişkilerini etkileyen faktörler üzerinde çalışılması gerekmektedir (Janos & Robinson, 1985; Monks & Ferguson, 1983; Montemayor, 1984). Altman (1983) üstün zekâli ve yeteneklilerde akran ilişkilerini ve arkadaş seçimini etkileyebilecek altı faktörü içeren bir model geliştirmiştir.

İleri düzeyde bilişsel işlev: Genellikle ileri düzeydeki zekâ ile birlikte anılan bilişsel özellikler arasında daha fazla ıraksak düşünce, analitik bilişsel stil ve daha fazla yargılayıcı ve eleştirel düşünce becerileri sayılabilir.

Daha olgun akran ilişkisi: Üstün zekâli ve yeteneklilerin özellikleri arasında sayılan daha yüksek olgunluk düzeyinden dolayı bu çocuklar kendilerinden yaşça daha büyük çocuklarla ve yetişkinlerle ilişki kurup devam ettirmeyi isteyebilirler.

Erken gelişen dil yeteneği: Üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar genellikle erken gelişmiş dil becerisine sahiptirler. Bu gelişmiş dil ve soyut düşünme becerisi şahsi kimlik, bireysel felsefe ve değerler gibi konularda olgun düşünme yeteneğini daha erken geliştirecektir.

Gelişim evrelerine erken ulaşma: Üstün zekâlı ve yetenekli çocuk, duygusal ve fiziksel gelişim evrelerini farklı örüntülerle ve/veya kronolojik olarak farklı zamanlarda tamamlayabilir. Bundan dolayı çocuğun tecrübelerinin ve algılarının önceden kestirimi daha zor olabilir ve bu durum yaşlılarının empati desteğinden mahrum olarak gerçekleşebilir.

Gelişim evrelerinde hızlı ilerleme: Duygusal travmaya neden olacak diğer potansiyel durum, gelişim evrelerini daha hızlı geçmesinden dolayı üstün zekâlı ve yetenekli çocukların yaşayabileceği göreceli dengesizliktir.

Farklı olmanın farkında olma: Bu farklılık çocukların kendilerini ve diğerlerini nasıl algıladığını etkileyebilir ve dolayısıyla kişisel arası ilişkiler de etkilenebilir (Akt. Taradash, 1991).

Janos, Marwood ve Robinson'un (1985) çıkarımları da Altman'nın modeliyle uyumaktadır. Janos, Marwood ve Robinson'a (1985) göre yüksek IQ' ya sahip çocukların kelime dağarcığı ve ilgi örüntüleri oyun arkadaşı olarak yaşlılarını dışlarken yaşça büyük olan çocuklardaki göreceli düşük zekâ düzeyi ile birlikte daha ileri düzeyde koordinasyon becerisi ve farklı ilgilerden dolayı üstün zekâlı ve yetenekliler tarafından dışlanmaktadır. Dauber ve Benbow'un (1990) aktardığına göre üstün zekâlı ve yetenekli çocuklar ileri düzeyde kelime bilgisi ve cümle yapısı kullandıklarında arkadaşlık kurmada zorluk yaşabilmektedirler (Roedell, Jackson, & Robinson, 1980)

Coleman ve Cross' a (1988) göre çocuklar kendilerini farklı hissetmeseler de kendilerinin başkaları tarafından farklı algılandığını ve bu algının sosyal ilişkilerini zedelediğini düşünmektedirler (Akt. Rimm, 2003).

Üstün zekâlı ve yetenekli ergenler farklı olma duygusu taşımaktadırlar. (Swiatek & Dorr, 1998). Manor-Bullock, Look ve Dixon (1995) bu duygunun "üstün" etiketinden kaynaklandığını vurgulamaktadırlar (Akt. Rimm, 2003). Üstünlük etiketi, üstün zekâlı ve yeteneklilerin akran gruplarından ayrılmasına neden olmaktadır. Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların akranlarından "farklı" hissettikleri rapor edilir ve genellikle akranları tarafından acayip, sosyal ortamdan dışlanmış, fiziksel olarak uysal olarak resmedilir (Coleman, 1985; McLeod ve Croypley, 1989). Bu tür üstün zekâlı ve yeteneklilerin stereotipi algısı onların duygusal zorluklar ve akranları tarafından dışlanma duygusu yaşamalarına yol açabilir. Hatta bu durum akranları tarafından üstün zekâlılara becerikli, meraklı, zeki gibi pozitif özellikler affettiklerinde de ortaya çıkabilmektedir (Colangelo ve Brower, 1987; Guskin, Zimmerman, Okolo ve Peng, 1986; Robinson, 1986; Akt. Zeidner ve Schleyer, 1999).

Üstün zekâlı ve yetenekli ergenlerin sosyal destekleri hakkında yapılan bir araştırmada (VanTassel-Baska, 1994) sosyoekonomik düzey bakımından yüksek olan üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin daha düşük üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilere göre daha yüksek seviyede desteğe sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Bu iki grup arasında öğretmenden, aileden, sınıf ve diğer arkadaşlarından aldıkları destek bakımından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Erkeklerin kızlara göre arkadaşlarından daha fazla destek aldıkları rapor edilmiştir (Akt. Robinson ve Clinkenbeard 1998).

Soysal baş etme stratejilerinin faktör analiz sonuçlarına göre Swiatek (1995) yüksek seviyede üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin üstünlüklerinin sosyal sonuçlarıyla baş etmek için üç

önemli strateji geliştirdiklerini ortaya koymuştur. Bu stratejiler; üstünlüğün inkârı, popülerlik/uyum ve akran kabulüdür. Swiatek, bu stratejilerde cinsiyet farklılığına rastlamamıştır. Ayrıca bu araştırma sonucuna göre, öğrencilerin üstünlük derecesi arttıkça üstünlüğün inkârı da artmaktadır. Bununla birlikte sözel alanda üstün zekâlı ve yetenekli olan öğrenciler matematik alanındaki üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilere göre daha düşük seviyede akran kabulü duygusuna sahiptirler. Sözel yetenekler matematik yeteneğine göre akranları tarafından daha çabuk fark edilebildiğinden dolayı sözel üstün zekâlı ve yetenekli öğrenciler matematik alanındakilere göre daha fazla kendilerini “farklı” hissedebilirler (Akt. Robinson ve Clinkenbeard 1998).

SONUÇ

Bu literatür taramasıyla üstün zekâlı ve yetenekli çocukların arkadaşlık ilişkisi ve sosyal uyumları konusundaki araştırmalar derlenmiştir. Araştırmalar, üstün zekâlı ve yetenekli çocukların sosyal uyum konusunda ciddi problem yaşamadıkları ve en azından diğer çocuklar kadar uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte üstün zekâlı ve yeteneklilerin normal yaşlılarından farklı olarak arkadaşlık beklentilerinin olduğu ve genellikle ilköğretim döneminde arkadaşları tarafından sevildiği kabul edilmektedir. Fakat üstün zekâlı ve yetenekli çocukların arkadaşlıklarını etkileyebilecek bazı özellikleri bulunmaktadır. Ailelerin ve eğitimcilerin bu özelliklerin farkında olmaları gerekmektedir. Ayrıca bu özelliklerin getirdiği ihtiyaçları karşılayabilecek eğitim ortamı ve sosyal imkânlar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

Austin, A.B., & Draper, D. C. (1981). Peer relationships of the academically gifted: A review. *Gifted Child Quarterly*, 25, 129–133.

Coleman, L J (1985) *Schooling the Gifted*, Knoxville, TN: Addison-Wesley.

Coleman, L. J. & Cross, T. L. (2001). *Being gifted in school: An introduction to development, guidance, and teaching*. Waco, TX: Prufrock Press

Cornell, D. (1989). Child adjustment and parent use of the term "gifted". *Gifted Child Quarterly*, 33(2), 59-64.

Cornell, D., Pelton, G., Bassin, L., Landrum, M., Ramsay, S., Cooley, M., Lynch, K., & Hamrick, E. (1990). Self-concept and peer status among gifted program youth. *Journal of Educational Psychology*, 82(3), 456–463.

Dauber S.L., Benbow C.P. (1990). Aspects of personality and peer relations of extremely talented adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 34, (1), 10-14.

Gamble, A. D. (1975). The gifted and their non-gifted peers. *North Carolina Association for the Gifted and Talented Quarterly Journal*, 2, 22–31.

Gross M.U.M. (2002). Musings: gifted children and the gift of friendship. *Open Space Communications, Understanding Our Gifted*, 14(3), 27–29.

Gross, M.U.M. (1993) *Exceptionally Gifted Children*, London: Routledge.

- Hollingsworth, L.S. (1926) *Gifted children: Their nature and nurture*. New York: Macmillan.
- Howard-Hamilton, M. & Franks, B.A. (1995). Gifted adolescents: Psychological behaviors, values, and developmental implications. *Roepers Review*, 17(3), 186-191.
- Janos, P.M., Marwood, K.A., & Robinson, N.M. (1985). Friendship patterns in highly intelligent children. *Roepers Review*, 8(1), 46-49.
- Kaluger G, Martin, R (1960) The loneliness of the gifted child. *The Elementary School Journal*, 5(2), 127-132
- Lee, S.Y, (2002) The effects of peers on the academic and creative talent development of a gifted adolescent male. *Journal of Secondary Gifted Education* 14, 19-29.
- Lovecky D.V. (1995). Highly gifted children and peer relationships. *Counseling And Guidance Newsletter*, 5 (3), 2, 6-7. .
- Lovecky, D.V. (2004) *Different minds: Gifted children with AD/HD, Asperger Syndrome and other learning deficits*. London, GBR: Jessica Kingsley Publishers.
- Luftig, R. L., & Nichols, M. L. (1990). Assessing the social status of gifted students by their age peers. *Gifted Child Quarterly*, 34, 111-115.
- McLeod, J, ve Cropley, A (1989) *Fostering Academic Excellence*, Oxford: Pergamon Press
- Nail, J.M. & Evans, J.G. (1997). The emotional adjustment of gifted adolescents: A view of global functioning. *Roepers Review*, 20(1), 18-21.
- Neihart, M (1999). Impact of giftedness on psychological well-being. *Roepers Review*, 22, (1), 123-127
- O'Shea, H.E. (1960). Friendship and the intellectually gifted child. *Exceptional Children*, 26(6), 327-335
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102, 357-389.
- Parker, W. (1996). Psychological adjustment in mathematically gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 40(3), 154-157.
- Reis S. M., Renzulli J. S. (2004). Current research on the social and emotional development of gifted and talented students: good news and future possibilities *Psychology In The Schools*, 41(1), 119-130
- Rimm, S (2002) Peer Pressure and Social Acceptance of Gifted Students. Neihart, M., Reis, S. M., Robinson, N. M., & Moon, S. M. (Ed). *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (pp: 13-19) Prufrock Press, Texas,
- Rimm, S. (2003) Social adjustment and peer Pressures for gifted children. İnternet'ten 12.12.2007'de <http://www.gt-cybersource.org> adresinden alınmıştır.

Robinson A., Clinkenbeard P. R. (1998). Giftedness: An exceptionality examined. *Annual Review Of Psychology*, 49, 117-139

Roedell, W. (1984). Vulnerabilities of highly gifted children. *Roeper Review*, 6(3), 127-130. Schneider, B. H. (1987). *The gifted child in peer group perspective*. New York: Springer-Verlag.

Silverman, L.K. (1993). *Counseling the gifted and talented*. Denver: Love.

Swiatek, M. A., & Dorr, R. M. (1998). *Revision of the social coping questionnaire: Replication and extension of previous findings*. *Journal of Secondary Gifted Education*, 10 (1), 252-59.

Taradash G. D. (1994). *The unique gifted child: Racially or Culturally Diverse, of low Socioeconomic status, with handicapping conditions*. Yayınlanmamış doktora tezi. The University of New Mexico. New Mexico

Udvari, S. J., & Rubin, K. H. (1996). *Gifted and non-selected children's perceptions of academic achievement, academic effort, and athleticism*. *Gifted Child Quarterly*, 40 (4), 311-219.

Zeidner M., Schleyer E.J. (1999). The effects of educational context on individual difference variables, self-perceptions of giftedness, and school attitudes in gifted adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 28, (6), 231-235